

• *Reviews* •

ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В КОМУНИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ

Б. В. ТОШЕВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски”

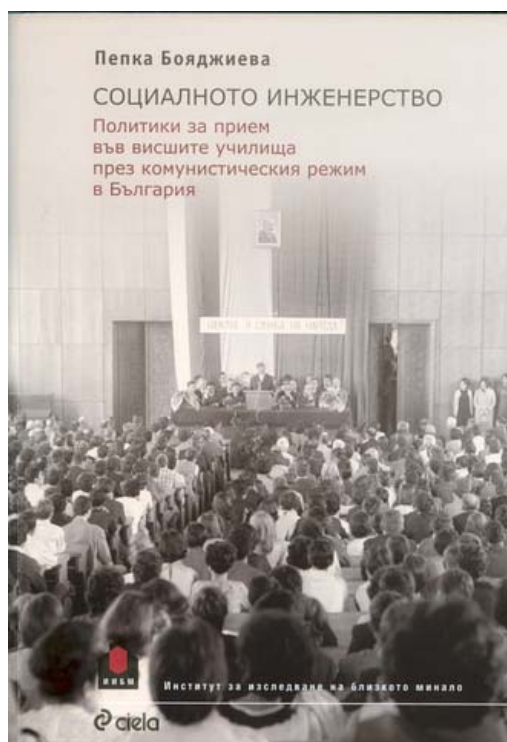
П. Бояджиева. *Социалното инженерство. Политики на прием във висшите училища през комунистическия режим в България*. София: Сиела, 2010, 391 с. ISBN 978-954-0714-5

Училището формира обществото – цел на образованието е социализацията на младите поколения, което означава, че младежта трябва да приеме и да спазва правилата, по които живее обществото (Burns, 2002). В допълнение към това висшето образование подготвя специалистите, които трябва да поемат ръководството и управлението на целия стопански и обществен сектор, които трябва да се развиват така, както съответната държава смята за уместно. По тези причини изследванията върху образователните системи на тоталитарните държави са от особен интерес.

Не е излишно да се напомни, че тоталитарни са тези режими, при които има тоталитарна сила, която поставя под контрол всички сектори на обществения живот в името на някаква, обикновено шумно рекламирана цел. По необходимост този контрол толерира едни и преследва други обществени слоеве в съответната страна и затова тези

режими днес се преценяват като престъпни.¹⁾ Фашистският режим в Италия, национал-социалистическият режим в Германия и комунистическият режим в Съветския съюз и неговите сателити са тоталитарните режими на ХХ-ия век.

Установяването на комунистическия режим в България и реформирането на българската образователна система по нов образец минава през един кратък предварителен етап (1944-1948), описан по блестящ начин в книгата на покойната Весела Чичовска (1995) „Политиката срещу просветната традиция”. Това е периодът на постепенното въвеждане на съветския образователно-научен модел. Във висшето образование това е моделът на тесните специализации и квалификации, в който е заложено екстензивното развитие на системата на висшето образование, което води до нейното диспергиране на все по-малки части и в крайна сметка до загуба на устойчивост и неефективно и скъпо обучение (Димитров & Тошев, 2001).

Книгата, която е обект на настоящата рецензия, е особено ценна, защото анализира случвалото се в българското висше образование практически през целия комунистически период на България. Книгата е част от една поредица книги, издавани от формирания през 2005 г. Институт за изследвания на българското минало. Авторът, проф. д-н Пепка Бояджиева, е доказан специалист в областта на образователната политика и управление. Между нейните по-ранни публикации върху университетската тема отбелязване заслужава книгата „Университет и общество” (1998). Проф. Бояджиева е социолог. Затова акцентът в тази книга е поставен върху социалното инженерство, чрез което се формира студентската маса на основата на политиката за приемане на студенти във висшите училища на България. Всички детайли на тази политика, претърпяла през годините някои модификации, отчитащи моментните нужди или моментните разбирания на режима, са описани в книгата с най-големи подробности.

Книгата на Пепка Бояджиева е структурирана в седем глави: 1. Ценности и политики в съвременното висше образование; 2. Институционализация на социалистическата система за прием във висшите училища; 3. Социалното инженерство – форми на дискриминация; 4. Социалното инженерство – привилегии; 5. Ерозията на социалистическата система за прием във висшите училища; 6. Резултатът от социалното инженерство; 7. (Не)уникалността на българския случай. Заедно с приложенията си книгата представя една ярка и пълна картина на състоянието на българското висше образование в периода 1948 - 1990 г. и представлява увлекателно и поучително четиво, както за участниците в „социалистическото развитие на България”, така и за младите поколения на България, които днес нямат никаква представа за този исторически период. Последната бележка не е

за учудване, защото винаги в хаоса на големите социални катаклизми историческата памет линее, губи се или се изкривява.

Нека да кажем ясно – политиката на прием на студенти в българските висши училища в този дълъг исторически период отразява ключовия за комунистическата идеология класово-партиен подход, според който поощрения заслужават тези, които се преценяват за полезни за развитието на социализма, а онези, за които има подозрения, че би могло да бъдат нелоялни спрямо режима, подлежат на ограничения и преследване. Така правото на привилегии имат представителите на работническата класа, трудовото селячество и народната интелигенция. А бившите експлоататорски обществени прослойки – буржоазните издънки, крепителите на стария монархо-фашистки режим и техните наследници, децата на кулаците, морално-деградиралите елементи следва да бъдат ограничавани и превъзпитавани, поради вината им – тяхна и на родителите им, спрямо трудовия народ. Привилегиите имат и друга страна – тъй като още от ранния комунизъм е известно, че “кадрите решават всичко”, възможно е преференциално да се приемат студенти в специалности, от които се очаква активно участие в стопанското развитие на определени икономически сектори (например химия, металургия, рудодобив, полупроводници, кооперативно земеделие) или райони на страната, съобразно решенията на многобройните пленуми, конференции и конгреси на комунистическата партия – ръководител и вдъхновител на всички наши успехи и победи.

Книгата на Пепка Бояджиева предлага панорамна картина на всичко това. Списъкът на нормативните актове, които формират тази политика, архивните документи, устните истории на потърпевши от тази политика, придават особена ценност на събрания и професионално коментиран материал.

Научната ценност на рецензираната книга не е просто в описаната и хронологично подредена фактология. Нейната ценност се определя от сполучливото и балансирано съчетаване на основните методи на качествения анализ в обществознанието – етнографските (ethnography) и историографските (historiography) методи се преплетени с подходящи проучвания на частни случаи (case studies) и устни истории (oral histories), с което този класически инструментариум получава своето ярко проявление. Единствената грешка от етичен характер може би е посочването на имената на обикновени хора в архивни документи, които съдържат субективни, груби и навярно неверни квалификации, които уронват техния обществен престиж (навярно тези хора и сигурно техните наследници са все още между нас).

Очевидно двете основни монографии (Чичовска, 1995; Бояджиева, 2010) са добра основа за следващи проучвания в областта на университетската политика и управление. Има поне две явления в световното висше образование, които все още чакат своят задълбочен анализ: масовизацията на висшето образование (*ср.*, Trow, 1973) и макдоналдизацията на висшето образование (*ср.*, Тошев, 2002). На стр. 15 в „Социалното инженерство” проф. Бояджиева се пита „дали и доколко масовизирането на висшето образование е равнозначно на неговото демократизиране”. Моят отговор на този въпрос е отрицателен – вместо демократизиране „фазите” на студентите и преподавателите, монолитни преди, сега се диспергират на фаза на студентите и фаза на преподавателите и фаза на маргиналните студенти и фаза на маргиналните преподаватели и в интерфейса между фазата на маргиналните студенти и маргиналните преподаватели избуява уродливото явление на корупцията във висшето образование.²⁾ Има и втори особено вреден ефект – с масовизацията на висшето образование се увеличава полето на сурогатната наука за сметка на полето на

истинската наука. ³⁾ Аз очаквам приносът на проф. Бояджиева в бъдещия анализ на тези особено сложни въпроси да бъде съществен. А описателната част на промените във висшето образование в България след 1989 г. вече е дадена (Георгиева, 2001).

БЕЛЕЖКИ

1. Закон за обявяване на комунистическия режим в България за престъпен. *ДВ*, бр. 37/2000.
2. Тошев, Б.В. (2008). Корупцията се ражда от липсата на академизъм. *Дневник*, 25 септември.
3. <http://tech.groups.yahoo.com/group/bulgarianscienceproblems/message/6080>

ЛИТЕРАТУРА

- Burns, R.J. (2002). Education and social change: a proactive or reactive role? *Intern. Rev. Educ.*, 48, 21-43.
- Trow, M. (1973). *Problems in the transition from elite to mass higher education*. Berkeley: Carnegie Commission on Higher Education.
- Бояджиева, П. (1998). *Университет и общество*. София: ЛИК.
- Георгиева, П. (2001). *Висшето образование в процеса на обществената промяна в България*. София: Национален институт по образование
- Димитров, Д. & Тошев, Б.В. (2001). Преди да е станало късно. 1. Реформата във висшето образование. *Стратегии на образователната и научната политика*, 9(2), 1-8.
- Тошев, Б.В. (2002). Преди да е станало късно. 4. Макдоналдизация на висшето образование. *Стратегии на образователната и научната политика*, 10(3), 1-8.

Чичовска, В. (1995). *Политиката срещу просветната традиция*. София:
Унив. изд. „Св. Климент Охридски”.

✉ Professor B.V. Toshev,
University of Sofia,
1 James Bourchier Blvd.,
1164 Sofia, BULGARIA
E-Mail: toshev@chem.uni-sofia.bg